

SUMMARY

This article deals with one of the aspects of L. Wittgenstein's language pragmatism, that is the theory of speech as an action. The key point is the comparison of the essence of L. Wittgenstein's language expressions with J. Austin's performatives.

С.М. ГРЕБІНЬ

СОЦІАЛЬНА ДЕСТРУКЦІЯ ДИТИНСТВА В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Безумовно, що українське суспільство перебуває в стадії глибоких трансформацій. Зміни відбуваються на всіх рівнях: науковому, політичному, культурному та соціальному. У зв'язку з цим відбуваються серйозні зміни у відношенні до дитинства та його статусу в суспільстві.

Дитинство формується та підтримується суспільством, а також постійно відновлюється в процесі життєдіяльності дітей, які інтегруються у соціум. Дитинство – елемент суспільства, який активно трансформується, на який впливає багато факторів та умов. Сучасне дитинство має багато унікальних характеристик, які мають відмінності від попередніх часів [1, с. 177 – 178]. Цей факт актуалізує необхідність переосмислення проблем дитинства та напрямків його трансформації в контексті змін, які відбуваються в суспільстві останнім часом.

До проблем дитинства та дитини стали частіше звертатися дослідники, що підтверджує актуальність даного питання. Серед них можна назвати таких: О. Г. Кислов, А. Є. Краснослободцева, Л. Г. Кураєва, С. Ю. Митрофанова, Т. Д. Попкова, Л. К. Нефьодова, Є. М. Рибинський, Л. Б. Сандакова, Л. Г. Українець, С. М. Щеглова та інші. Дослідження цих вчених стосуються різних аспектів життєдіяльності дітей у соціумі.

У нашій статті ми звернемо увагу до більш суттєвих напрямів трансформації дитинства і статусу дитини в українському суспільстві, які відбулися в останні десятиріччя, та на низку деструктивних явищ в дитячому середовищі, які стали слідством цих змін.

Багато дослідників вважають, що українське суспільство знаходиться у кризовому стані. Надія виходу із цього стану може бути покладена на підростаюче покоління, на наших дітей. Чи зможемо ми виховати наших дітей спроможними вивести суспільство із цієї кризи?

Роздивимося більш детально умови, які склалися в Україні і в яких відбувається соціалізація наших дітей. По-перше, у зв'язку з економічною поляризацією, збільшенням різниці між матеріальним станом різних сімей, склалася нерівність щодо отримання дітьми соціальних та культурних благ, діти мають різні умови стартового потенціалу. По-друге, руйнування комуністичної ідеології та відсутність її альтернативи призвело до так званої індивідуалізації дитини, яка не має на сьогоднішній день героїчних прикладів перед очима, не має второваних доріг. По-третє, наукові досягнення в галузі комп'ютеризації, інформатизація суспільства зробили доступними потік інформації, яким підростаюча дитина користується на свій власний розсуд. Діти не мають заборони отримати самостійно інформацію з таких питань як смерть, хвороби, гроші, секс, які раніше могли бути отримані від дорослих або від фахівців спеціальних галузей. Усамотнення дитини з комп'ютером зменшує частоту «живого» спілкування з батьками та друзями, що призводить до відчуження та індивідуалізації. Діти звикають тільки розважатися, стали менше читати. По-четверте, існує необмежений доступ до телебачення, де постійно рекламуються тютюнові та алкогольні вироби, насилля, що не може не впливати на свідомість підростаючого покоління. По-п'яте, революційно швидко зросли соціокультурні відмінності між поколіннями, які дуже чуйно вловлюють діти. «Підлітки відчують себе експертами з багатьох питань життя родини: вони дають поради батькам про те, де і яку техніку можна придбати, що носити з одягу, як працювати з комп'ютером» [1, с. 181] та інші. По-шосте, в українському суспільстві все більше зростає «розуміння необхідності визнання дитини не тільки об'єктом, який потрібно виховувати, а і суб'єктом, який має права та обов'язки, що

співпало за часом з пропагандою положень Конвенції ООН про права дитини та кризою системи виховання, зростанням підліткової злочинності, безпритульності та іншими негативними явищами» [1, с. 181]. Держава в питанні з прав дитини покладається більше на внутрішній потенціал родини. А в деяких українських родинах реалізація прав дитини сприймається як всездозволеність та розбещеність. По-сьоме, «державна політика щодо дітей здійснюється сьогодні як вибіркова соціальна політика, яка орієнтована на окремі категорії дітей. Вона відстає від соціальних трансформацій дитинства, які відбуваються останнім часом» [1, с. 186].

Виходячи з вищевказаного, що ж ми маємо на сьогоднішній день? Висновок напрашується сам собою. На наш погляд, необхідно особливо виділити два аспекти: по-перше, це зниження якості життя дитини, по-друге, це посилення автономності та самостійності дитини, що збільшує соціальні ризики, бо багатьом дітям потрібна психологічна та моральна підтримка дорослих.

Чим це може обернутися для суспільства, ми можемо бачити вже зараз. В першу чергу, на наш погляд, треба звернути увагу на таке деструктивне явище в нашому суспільстві як зростання дитячої злочинності. Дослідники в області кримінології стверджують, що злочинність серед дітей і підлітків в Україні прогресує. Тільки за 2011 рік зареєстровано 18 тисяч злочинів, які були скоєні за участю дітей або підлітків, що складає близько 60 % від усіх скоєних злочинів за вказаний період по всій країні [2].

При цьому, головною причиною дитячих злочинів є не те, що дітям нічого їсти. Дослідники побачили ще одну негативну тенденцію. У порівнянні з 1991 роком, злочинний світ помолодшав, кількість злочинів серед дітей та підлітків зростає до 18 тисяч, а засудження їх та утримання в виправних закладах зменшилося втричі: в 1991 році – 3 тисячі 479 підлітків, а в 2011 – 1 тисяча 315 підлітків [2]. Про що це свідчить? Дітей в Україні не карають? Карають, але не всіх. За даними начальника відділу організації діяльності виправних колоній загальноосвітнього та професійно-технічного навчання засуджених Державної пенітенціарної служби України Владислава Скоропляса в колонії потрапляють, в основному, діти з малозабезпечених сімей або безпритульні. А діти-«мажори» відчувають всездозволеність, бо всі питання за них вирішують батьки та адвокати [2]. За даними Інституту соціальних досліджень імені Олександра Яременка, які проводили опитування дітей, що стали жертвами злочинів, тільки у 43 % випадків було проведено розслідування злочинів, а у 57 % – ніякого розслідування не проводилося [3]. Отже, другою причиною зростання дитячої злочинності в Україні можна назвати «безкарність».

До речі, якщо порівняти Україну з іншими країнами, то можна виявити таку особливість: відповідальність за злочини в Україні передбачена з 16 років, за особливі види злочинів – з 14 років. Радикальніше підходять до цього питання інші країни, де помолоділу злочинність «гасять» ранньою відповідальністю за злочини, наприклад, в Ірландії, Індії та Сінгапурі дітей можуть засудити з 7 років, в Австралії, Швейцарії та більшості штатів США – з 10 років, у Франції – з 13 років, у Німеччині та Японії – з 14 років. Також Росія розглядає питання введення відповідальності за деякі злочини з 12 років [2].

Чи є необхідним розгляд аналогічного питання в Україні? Знову звернемося до статистики, яка є дуже невтішною. На початок 2012 року в Україні відбуваються покарання неповнолітні за такі злочини:

- за вмісне вбивство – 49 осіб (3,7%);
- за вмісне тяжке тілесне пошкодження – 57 осіб (4%);
- зґвалтування – 37 осіб (2,8%);
- за розбій – 145 осіб (11%);
- за пограбування – 234 особи (17,8 %);
- за крадіжку – 655 осіб (55%);
- за хуліганство – 22 особи (1,7%).

З загальної кількості перерахованих осіб тільки 86 дівчаток, всі інші – це хлопці; всі діти – у край занедбаному психологічному стані, 70% з них – це діти з неблагополучних та

неповних родин. Близько 600 осіб на той момент були у слідчих ізоляторах, на обліку в кримінально-виконавчій інспекції знаходилося 4 000 осіб [2].

Під час скоєння злочинів більшість підлітків знаходилася у стані алкогольного сп'яніння або під дією наркотиків. За даними сайту «Trezvoeslovo.ru» таких дітей та підлітків за рік нараховується 22 тисячі. Алкогольна та наркотична залежність серед дітей та підлітків – це ще одне деструктивне явище українського соціуму, яке досягло непомірних масштабів. За рік в Україні помирають від алкоголю близько 40 тисяч людей, серед яких 5% – неповнолітні. Серед неповнолітніх, які стоять на обліку в правоохоронних органах, 1800 осіб – наркомани, на совісті яких 700 злочинів тільки щодо розповсюдження наркотиків. З кожним роком дитячий алкоголізм та наркотична залежність зростає значними темпами: за останні 5 років (2007 – 2012 роки) діти почали пробувати алкоголь та наркотики на два роки раніше, а за 10 останніх років кількість дітей, які регулярно вживають ці речовини, виросла вдвоє. Деякі експерти пропонують оголосити в Україні алкогольну пандемію [4].

За даними цього ж сайту, які спираються на дослідження Українського інституту соціальних досліджень імені Олександра Яременка і які шокують, за 2012 рік в Україні 76% підлітків неодноразово вживали алкоголь, серед них 77% хлопців та 74% дівчат. Хлопці частіше вживають пиво, а дівчата – слабоалкогольні напої, 85% дітей молодшого шкільного віку хоч раз в житті встигли випити чогось міцного, багато дітей регулярно випивають вже з 13 років. Причому, як правило, першу чарку дітям підносять батьки під час застілля або сімейних свят, які традиційно не обходяться без алкогольних напоїв [4].

Крім цього, як стверджують психологи, дитячий алкоголізм дуже видозмінився, його супроводжують важкі психічні розлади та хронічні захворювання. Вихід з такого стану непростий, частіше це закінчується раннім завершенням життєвого шляху людини.

Ситуація з наркотичною залежністю ще гостріша. За даними Всесвітньої організації охорони здоров'я, якщо в країні 7 – 8% громадян вживають наркотики, то починається поступова деградація суспільства.

В Україні близько 290 тисяч осіб, в тому числі діти і підлітки, вживають наркотики, тільки 100 тисяч з них стоять на обліку в наркологічних диспансерах. За статистичними даними Українського інституту соціальних досліджень імені Олександра Яременка виявлено, що наркотики для дітей легкодоступні, причому, 11% школярів призналися, що можуть легко дістати марихуану і гашиш, 5% – амфетамін і транквілізатори, 6% – екстазі. Така доступність наркотичних речовин в найближчому майбутньому боляче вдарить по демографічній ситуації в Україні, яка і так є проблемною [4].

Чому українські діти вживають наркотики? Результати опитування показали, що для дітей та підлітків, які вживають наркотики, характерні такі мотиви:

- бажання бути таким, як і усі (комплекс підліткового конформізму) – 31%;
- прагнення відчувати нові враження (цікавість) – 19%;
- пошук фантастичного – 12 %;
- прагнення забутись, відключитися від неприємностей – 10%.

Крім того, є ще такі мотиви: бажання розслабитися, повеселитися, прагнення виглядати «крутим», «для сміливості», щоб не бути «гідким каченям» в середі однолітків, або просто від нудьги. Буває і насильственне привчання до наркотиків [5]. До того ж, дослідники вважають, що однією з важливих причин такого деструктивного явища як наркоманія, є інфантилізм – неспроможність приймати рішення, прагнення йти найбільш легким шляхом [5].

Дуже лякає той факт, що кількість наркоманів в Україні за 20 років зростає у 8 разів, а за останній рік – у 2 рази. За офіційними статистичними даними в Україні 300 тисяч наркотично залежних, більшість з них віком 15 – 17 років. Для отримання реальної картини офіційні цифри прийнято помножувати на 10 [6].

Роздивимося більш детально вікову статистику наркотизації школярів:
5 клас – 7%; 6 клас – 9%; 8 клас – 12%; 9 клас – 19%; 10 – 11 класи – 32% [6].

У кого вони дістають наркотики:

у доросліших дітей – 36%; у однокласників – 27%; у друзів – 26%; у наркодилерів – 23% [6].

При цьому, рівень захворюваності наркоманією серед підлітків у 2,5 разів вищий, ніж у дорослих, 2% підлітків починають вживати наркотики як засіб уникнути стресів, 28% пробують наркотики без особливого бажання, просто під впливом авторитетних для них людей, а 39,5% пробують наркотики просто з цікавості [6].

Весь жах положення дитини у тому, що вона попадає в залежність від наркотиків до того, як починає усвідомлювати, що таке смертельна небезпека. Отже, якщо дитина починає приймати наркотики, які їй запропонували друзі, то не тільки із цікавості, а ще й з дуже важливих для неї міркувань. Діти, на їх же погляд, мають дуже багато проблем, які для них здаються зовсім безнадійними: у процесі спілкування з однолітками, батьками, вчителями. Таких дітей, які є яскравою особистістю і вміють відстоювати свою позицію, одиниці. І правда в цій проблемі є тільки в тому, що людина починає приймати наркотики, алкоголь, цигарки з однієї-єдиної причини: вона хоче зробити кращим своє життя, а наркотики дають ілюзію вирішення цієї проблеми [6].

І ще на одне деструктивне явище в українському суспільстві хочеться звернути увагу в нашій статті – це проблема сирітства в Україні. За офіційними даними в Україні 8 мільйонів 80 тисяч дітей, 98 тисяч з них – це діти-сироти. Тільки третю частину цих дітей можна всиновити. При цьому ризик стати сиротою на сході країни в 3 – 4 рази вищий, чим на заході: в західних регіонах сиріт 0,5% від загальної кількості дітей, а в східних – 1,8 – 2%. За цією статистикою сама негативна картина у Миколаївській області – 2,2% (4,5 тисячі дітей). Такий високий рівень сирітства пов'язують насамперед з високим рівнем смертності серед працездатного населення та високим рівнем злочинності в цьому регіоні. Також інші соціальні фактори дорослого суспільства призводять до сирітства дітей, наприклад, в Україні існують стабільно високі показники позбавлення батьків батьківських прав, що означає зростання кількості дітей, які не зможуть знаходитись у родинному середовищі. У 2010 році батьківських прав були позбавлені 7939 батьків [7].

Негативна ситуація склалася у Дніпропетровській і Донецькій областях. А ось у Тернопільській, Чернівецькій та Львівській областях відповідний показник дуже низький. Більше всього усиновлень відбувається в Києві та Севастополі, а також в Донецькій, Львівській, Херсонській областях. Причому, за даними Держкомстата, кількість дітей, від яких відмовились батьки зменшилась зворотньо пропорційно зростанню числа новонароджених в країні та прямо пропорційно зростанню сум державної допомоги [7].

Всиновлення є одним з найкращих способів зменшення сирітства в Україні як для дітей-сиріт, так і для дітей, які позбавлені батьківської опіки. Якщо всиновлення неможливе, то наступним заходом є опікування в родинних родичів. Коли це неможливо, тоді дитину можуть забрати в прийомну сім'ю або дитячий будинок сімейного типу. І тільки тоді, коли вичерпали себе всі перераховані можливості, тоді дитину можуть помістити в інтернат [7].

Деякий період українська держава приймала спроби дій щодо зменшення сирітства, що віддзеркалилось на статистиці. В 2010 році кількість дітей, які знаходились в інтернатах зменшилась більше, чим в 2 рази, і досягла 5412 осіб у порівнянні з 2005 роком, коли їх там було 11 654 особи. А кількість дітей, які попали в прийомні сім'ї та дитячі будинки сімейного типу, навпаки, зросла у 8 разів: 2005 рік – 1313 осіб, 2010 – 9024 дитини. Українці, які усиновили дітей, отримували від держави одноразові виплати такі, як і при народженні рідної першої дитини. При такій політиці держави кількість національних усиновлень зросла з 1419 осіб у 2005 році до 2247 осіб у 2010 році. При цьому зменшилась кількість міжнародних усиновлень з 2156 до 1202 у ті ж роки [7].

Однак, у 2010 – 2011 роках, після ліквідації Міністерства сім'ї, молоді та спорту та його організаційних структур, в умовах «невизначеності і відсутності пріоритетів...», стали зменшуватися і обсяги національного усиновлення. Таким чином, за словами експерта зі справ сім'ї, молоді та спорту Юрія Павленка, «існує високий ризик згорання національного усиновлення зовсім, яке знову може замінити міждержавне, а ситуація щодо

дітей-сиріт повернутися до такої, яка була 6 років тому. За 2011 рік кількість дітей, які були влаштовані до родин, зменшилась на 40%» [7].

Отже, під час будь-яких трансформацій у суспільстві виникають або загострюються деструктивні явища і проблеми, які суспільство повинно вирішувати негайно. Зміни охоплюють всі шари населення, але стан ризику найбільш відбивається на дітях як на самому незахищеному суб'єкті соціальних відносин. Не можна забувати про те, що діти були, є і будуть основною цінністю нашого суспільства. Від того, якими будуть наші діти, залежить майбутнє нашого суспільства. Держава щодо багатьох проблем дітей покладає надію на внутрішній потенціал сім'ї. Але родина не в змозі самостійно вирішити більшість проблем, таких, наприклад, як дитяча злочинність, алкоголізм або наркоманія. За останні десятиріччя кількість дітей, зачеплених цими недугами, зростає настільки, що ці «захворювання» можна назвати «загальнонаціональними». Також конче необхідно розставити пріоритети і в питанні з усиновленням, бо дітей потрібно захистити перш за все на державному рівні. Багатьом українським дітям не достає психологічної та моральної готовності для життя в новому соціумі, для чого потрібно розвивати гнучку систему соціальних послуг, яка зможе відреагувати на потреби всіх дітей.

У сучасний момент існує думка, що якщо не глянути у бік наших дітей сьогодні, то завтра проблеми дітей можуть стати глобальними проблемами сучасності.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Щеглова С. Н. Трансформация детства в современном российском обществе и императивы развития государственной политики в интересах детей [Электронный ресурс] / С. Н. Щеглова // Журнал исследований социальной политики. – 2004. – Т. 2. – № 2. – С. 175–189. – Режим доступа к журналу: <http://ecsocman.hse.ru/mags/jsp/2004-2-2/26553987.html>.
2. Владина В. «По малолетке»: Украину захлестнула волна детской преступности [Электронный ресурс] / Виктория Владина // Материалы сайта «Цензор.НЕТ». – 02.04.12. – Режим доступа к статье: http://sensor.net.ua/resonance/201997/po_maloletke_ukrainu_zahlestnula_volna_detskoyi_prestupnosti.
3. Половина преступлений против детей в Украине не расследуется – опрос [Электронный ресурс] / Материалы сайта «Сегодня.ua». – 29 мая 2012. – Режим доступа к статье: <http://www.segodnya.ua/ukraine/polovina-prestuplenij-protiv-detej-v-ukraine-ne-racleduetcja-%E2%80%93-oproc.html>
4. Большинство украинских подростков употребляют алкоголь и наркотики [Электронный ресурс] / Материалы сайта «Trezvoeslovo.ru». – 20.11.2012. – Режим доступа к статье: <http://trezvoeslovo.ru/novosti/bolshinstvo-ukrainskih-podrostkov-upotrebljajut-4.html>.
5. Детская и подростковая наркомания [Электронный ресурс] / Материалы сайта «Глория». – 2013. – Режим доступа к статье: <http://gloriamed.com.ua/narko/narko/117-detinarkomany.html>
6. Грибанова М. В. «Маленькая» наркомания — большая проблема [Электронный ресурс] / Марина Валентиновна Грибанова // Материалы сайта «Еженедельник 2000». – 24 апреля 2008. – №16 (411). – Режим доступа к статье: <http://2000.net.ua/2000/aspekty/nauka/38353>.
7. Котляр А. Сиротская карта Украины: меняем зеленый на красный? [Электронный ресурс] / Алла Котляр // Материалы сайта «ZN,UA». – Зеркало недели. Украина. – 17 июня 2011. – №22. – Режим доступа к статье: http://zn.ua/SOCIETY/sirotskaya_karta_ukrainy__menyaem_zelenyy_na_krasnyy-82921.html.

SUMMARY

Ukrainian society is in the process of profound transformation. That is the reason of the major changes in relation to the childhood and its status in society.

In this article we pay our attention to the more significant tendency of transformation of childhood and the status of the child in Ukrainian society which have occurred in recent decades,

and to a number of destructive phenomena in children's environments which have become the consequences of these changes.

М.І. БОБРОВСЬКИЙ

ОСОБЛИВОСТІ ДІЇ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ ТРАДИЦІЙ І НОВАТОРСТВА НА КОНСЕРВАТИВНО-АРХАЇЧНОМУ ЕТАПІ ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ

На сучасному етапі державотворення актуалізується потреба дослідження державотворчого досвіду попередніх поколінь, закономірностей розвитку державотворчого процесу, зміни балансу між старим та новим, що дозволить оптимізувати його, а також проектувати та прогнозувати майбутні напрямки суспільно-державного розвитку. У зв'язку з цим зазначимо, що питання періодизації історичного розвитку феномена державотворення залишається відкритим, незважаючи на значну кількість різнопланових досліджень, адже в залежності від критерію оцінки можна виділити безліч періодів та етапів. В нашому дослідженні аналіз матеріалів дає підстави використати в якості такого критерію міру співвідношення державотворчих традицій і новаторства та відповідно до цього виділити в історичному державотворчому процесі такі великі періоди: 1) консервативно-архаїчний – від появи перших держав, до епохи Відродження; 2) модернізаційно-ліберальний (від Епохи Відродження до Нового часу); 3) модернізаційно-демократичний (від Нового часу до сучасності). Періодизація, проведена в такий спосіб, орієнтована на аналіз державотворення на макрорівні: нас цікавлять глобальні історичні зміни, що відбулися в економічному, соціальному, політичному, духовно-ідеологічному вимірах державотворчого процесу. При цьому мета цієї статті – розкриття особливостей взємозв'язку традицій і новаторства на консервативно-архаїчному етапі державотворення.

Початок етапу, напевно, слід віднести до IV - III тис. до н.е., коли у величезному ареалі від Середземномор'я на Заході і до Тихого океану на Сході піднялася величезна стихійна хвиля радикальних трансформацій, спрямована на знищення первісної родоплемінної цілісності буття людини. В економіці відбувався перехід від привласнюючого господарства до виробничого. В соціальному житті розпочався процес класоутворення. В духовній сфері життєдіяльності суспільства наростав процес ускладнення міфологічних форм, що, зрештою, закономірно зумовлював їх до якісного філософсько-релігійного переродження. У своїй сукупності все це зумовлювало виникнення політико-державної суб'єктності людини – провідної рушійної сили авторитарно-державного новаторського зняття, напівсвідомого упорядкування стихійної безпосередності звичаєвих форм життєдіяльності колишнього родового суспільства.

Перехід від привласнюючого господарства та стихійне новаторство в господарсько-економічній сфері виступали вихідною генетичною детермінантою державотворення та запуску в цьому процесі взаємозв'язку традицій і новаторства. З розвитком засобів виробництва, завдяки технічному новаторству з одного боку, а з іншого – звичаєвому відтворенню усталених соціально-корисних форм колективної діяльності (в даному випадку матеріального виробництва) починає виникати надлишковий продукт. Важлива умова виникнення останнього – спеціалізація суспільної праці. Економічна спеціалізація виступила основою диференціації діяльності: соціальної, управлінської, політичної, духовної тощо. Значне підвищення ефективності праці, суспільного добробуту спостерігаємо після розмежування скотарства та землеробства, виникнення ремесла, появи торгівлі. Така диференціація дала поштовх для розвитку як виробництва, так і суспільства в цілому. Зріс інтелектуальний багаж суспільства, людина, опановуючи лише один певний вид діяльності, змогла накопичувати і передавати досвід. Трудові звичаї перетворювалися на традиції через осмислення, зростав професіоналізм та продуктивність суспільної праці.

Така ж тенденція розвитку прослідковується і серед носіїв влади, – якщо в родоплемінну епоху «на всіх рівнях ієрархії були, як правило, схожі функції і органи влади відрізнялися один від одного лише мірою компетенції в ухваленні рішень, що залежала від рівня ієрархії, то тепер компетенція кожного рівня ієрархії починає розмежовуватися» [6, с.